

ПРОГНОЗУВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ — ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто сутність економічної стійкості як необхідної умови сталого розвитку підприємства. Запропоновано методичний підхід до визначення прогнозного рівня економічної стійкості торговельного підприємства за допомогою інструментів кореляційно-регресійного аналізу. Визначені моделі загального рівня економічної стійкості на прикладі конкретних торговельних підприємств, які враховують взаємозв'язок та вплив ключових бізнес-процесів.

The essence of economic firmness as a necessary condition of steady development of enterprise was considered in the article. Methodical approach to determination of prognosis level of economic firmness of trade enterprise was offered by the instruments of correlation regressive analysis. The models of general level of economic firmness were determined on the example of concrete trade enterprises, which take into account intercommunication and influence of key business processes.

Функціонування та розвиток торговельних підприємств в сучасних умовах потребують розробки дієвих механізмів управління всією фінансово-господарською діяльністю, які б могли забезпечити відносну стабільність та високий рівень їх конкурентоспроможності на ринку товарів та послуг. За цих умов, формування методичних підходів до оцінки та прогнозування рівня економічної стійкості дозволять торговельним підприємствам своєчасно виявляти проблеми та перспективи свого подальшого розвитку.

Вагомий внесок в економічну теорію з проблем управління економічною стійкістю підприємства внесли такі видатні вчені, як О.В. Ареф'єва, І.В. Брянцева, А.П. Воронов, В.А. Василенко, О.І. Гадзевич, І.В. Гончар, А.А. Колобов, І.Н. Омельченко, А.І. Хорев, А.Н. Полозова та інші. Проте різноплановість публікацій відображає об'єктивну складність предмета наукового дослідження. До того ж, деякі практичні методи оцінки та прогнозування економічної стійкості, що використовуються на теперішній час, відстають від розвитку ринкової економіки та не адаптовані до специфіки діяльності торговельних підприємств. Тому, в процесі управління економічною стійкістю підприємств торгівлі необхідно використовувати спеціальні методики та комплексні моделі, які б відображали різні грані самої економічної стійкості та дозволяли комплексно оцінити та спрогнозувати її загальний рівень.

Метою даної статті є прогнозування рівня економічної стійкості торговельних підприємств (ЕСТП) на основі побудови кореляційно-регресійних моделей, що дасть можливість всебічно охарактеризувати стан кожного підприємства та визначити перспективи сталого розвитку у майбутньому.

Для досягнення поставленої мети спочатку зазначимо, що в загальному розумінні економічна стійкість являє собою здатність економічної системи приходити до рівноважного, збалансованого стану фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів, який забезпечує стабільно високий результат функціонування та розвиток підприємства [1, с. 102].

Необхідно відмітити, що сьогодні часто відбувається отождолення понять «стійкість» та «сталий розвиток». У зв'язку з цим, стає необхідним уточнити та розвести ці поняття. Так, «розвиток» передбачає енергію, говорить про зміни, тоді як етимологія терміну «стійкість» базується на постійності та стабільності стану або певних параметрів. Тобто в даному випадку стійкість виступає необхідною умовою сталого розвитку системи та означає здатність (властивість) системи так реагувати на зміни зовнішнього середовища, щоб не лише генерувати чинники, які зумовлюють її врівноважений стан, а й забезпечувати подальший розвиток. Виходячи з цього, можна виділити економічну стійкість функціонування, яка є моментною, ситуаційною характеристикою, та економічну стійкість розвитку, яка має динамічний характер та є категорією сталого розвитку системи.

Досвід фірм, що досягають успіху в умовах ринкової конкуренції, переконує у тому, що для їх сталого розвитку необхідні гнучкість і швидкість реакцій на зміни кон'юнктури ринку, підвищення конкурентоспроможності продукції і виробництва, висока інвестиційна активність, ліквідність і фінансова стабільність, широке використання інноваційних чинників саморозвитку. Тільки це дозволяє утворити динамічно рівноважну цілісну систему, що самостійно визначає свій цілеспрямований рух в теперішньому і прогнозованому майбутньому.

Таким чином, в цілому економічна стійкість підприємства досягається в процесі стратегічного і оперативного управління такими його складовими, як стан та якість ресурсного забезпечення, інвестиційна та інноваційна активність, конкурентоспроможність техніко-технологічного устрою, конкурентоспроможність продукції, фінансова стійкість, прийнята маркетингова та кадрова політика, здібність до диверсифікації при збереженні рівня конкурентоспроможності продукції, організаційно-економічна гнучкість, відтворювальна цілісність (комплексність), тобто практично всіма елементами комплексу внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, націленістю на відновлення та недопущення будь-яких істотних відхилень від нормативних параметрів.

Отже, з метою визначення рівня економічної стійкості, що забезпечує сталий розвиток торговельного підприємства в майбутньому, спочатку доцільно визначити прогнозні моделі розрахунку

величини структурних її складових. Для прогнозів дуже важливо визначити конкретне значення досліджуваних параметрів з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків, що можливо на підставі використання математичної статистики й економіко-математичного моделювання, зокрема кореляційно-регресійних моделей. Це надасть змогу вирішити такі завдання:

1) виявити найістотніші фактори, що визначають рівень економічної стійкості торговельних підприємств за її складовими;

2) визначити зміну результативного показника – рівня економічної стійкості під впливом одного або декількох факторів (в абсолютному вимірі), тобто дізнатися, на скільки одиниць змінюється величина результативного показника при зміні фактора на одну одиницю;

3) встановити відносний ступінь залежності рівня ЕСТП від кожного фактора.

Процес моделювання рівня ЕСТП включає попереднє вивчення економічної стійкості з метою виділення істотних характеристик та факторів, що її обумовлюють; побудову моделі, аналіз адекватності моделі реальним економічним процесам; корегування моделі для ефективного управління економічною стійкістю.

Попереднє вивчення економічної стійкості торговельного підприємства надало змогу стверджувати, що вона формується від впливом багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів, оцінку яких доцільно здійснювати за допомогою системи часткових, узагальнюючих та інтегральних показників ЕСТП за видами його бізнес-процесів. У зв'язку з цим, в найбільш загальному вигляді управління економічною стійкістю торговельного підприємства можна описати такою цільовою функцією:

$$I_{ЕСП} = f(IEC_M, IEC_\Phi, IEC_{ТТ}, IEC_{ОУ}) \rightarrow \max, \quad (1)$$

де $I_{ЕСП}$ – загальний рівень економічної стійкості торговельного підприємства; f – функція сукупності факторів, які обумовлюють рівень економічної стійкості торговельного підприємства відповідно за маркетинговими (IEC_M), фінансовими (IEC_Φ), торгово-технологічними ($IEC_{ТТ}$) та організаційно-управлінськими ($IEC_{ОУ}$) бізнес-процесами.

Моделювання рівня економічної стійкості на основі методу кореляційно-регресійного аналізу передбачає побудову лінійних моделей його залежності від сукупності вхідних факторів (показників). Основним методом побудови таких моделей є метод найменших квадратів, значення якого полягає в тому, щоб підібрати параметри моделі, які мінімізують суми квадратів відхилень модельних значень результативного показника (рівня економічної стійкості) від істинних значень.

Для адекватної роботи метод найменших квадратів потребує виконання наступних гіпотез [2, с. 44-45; 3, с. 374]:

1. Специфікація моделі. Величину результативного показника – рівня економічної стійкості – було позначено через Y_t , при $t=1, \dots, n$, де n – кількість спостережень результативного показника; $X_{t,1}, X_{t,2}, \dots, X_{t,k}$ – фактори, які визначають рівень результативного показника при $t=1, \dots, n$, де k – кількість залежних факторів. Тоді модель залежності цих показників має вигляд:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_{t,1} + \beta_2 X_{t,2} + \dots + \beta_k X_{t,k} + \varepsilon_t, \quad (2)$$

де $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ – коефіцієнти моделі, які характеризують рівень впливу кожного фактора на результативний показник в абсолютному вираженні (тобто вони показують середню зміну результативного показника зі збільшенням або зменшенням величини факторного показника на одиницю його виміру); ε_t – помилка виміру моделі.

2. $X_{t,i}$, $t=1, \dots, n$; $i=1, \dots, k$ – детерміновані величини, причому в матриці стовпці лінійно незалежні, тобто ранг цієї матриці дорівнює $k+1$.

$$X = \begin{bmatrix} 1X_{1,1} & X_{1,2} & \dots & X_{1,k} \\ 1X_{2,1} & X_{2,2} & \dots & X_{2,k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1X_{n,1} & X_{n,2} & \dots & X_{n,k} \end{bmatrix}, \quad (3)$$

3. ε_t – випадкова величина, що задовольняє умовам: $E\varepsilon_t = 0$, – математичне очікування помилки дорівнює нулю; $Var(\varepsilon_t) = \sigma^2$, дисперсія помилки не залежить від номеру спостереження; $E\varepsilon_t \varepsilon_s = Cov(\varepsilon_t, \varepsilon_s) = 0$ при $t \neq s$, тобто помилки різних спостережень не залежать один від одного.

Побудова моделей рівня економічної стійкості торговельного підприємства здійснювалась в розрізі маркетингових, фінансових, торгово-технологічних та організаційно-управлінських бізнес-процесів, а також в цілому за всіма видами бізнес-процесів, що дозволило змодельовати загальний рівень ЕСТП. До того ж, градація рівня економічної стійкості по зонах (достатня, припустима, гранично припустима, кризова) обумовила необхідність побудови моделей за кожною зазначеною зоною, які відрізняються одна від одної складом факторів, що були включені до моделі.

Обґрунтування доцільності побудови багатофакторної кореляційно-регресійної моделі було встановлено шляхом визначення парних коефіцієнтів кореляції (зв'язку між факторним та результативним

показниками). В результаті для дослідження були відібрані фактори, які мають найбільші значення коефіцієнтів кореляції за певним бізнес-процесом торговельного підприємства, що знаходиться в тій чи іншій зоні ЕСТП. Всі розрахунки проводилися за допомогою засобів Microsoft Excel.

Результати багатфакторного моделювання представлені в табл. 1, з якої можна зробити висновок, що коефіцієнти моделі, які характеризують рівень впливу кожного бізнес-процесу на загальний рівень економічної стійкості, різняться залежно від зони економічної стійкості.

Отримані рівняння регресії можна використовувати не тільки для прогнозування рівня ЕСТП, а також для підрахунку резервів підвищення рівня досліджуваного показника.

Таблиця 1

Моделі прогнозування рівня економічної стійкості торговельних підприємств

Зона ЕСТП	Групи підприємств по зонах ЕСТП	Моделі прогнозування рівня економічної стійкості
Достатня	ЗАТ "Донецькриба" ТОВ "Мастерком" ТОВ "ТКЦ "Піраміда" ВАТ "Рубін"	$I_{EC} = -0,353 + 0,469I_{EC_M} + 0,362I_{EC_\Phi} + 0,482I_{EC_{TT}} + 0,084I_{EC_{OY}}$
Припустима	ПП ТКФ "Маяк-Дон" ТОВ "Лідер" ЗАТ "Дитячий світ" ТОВ "Контракт-95" ТОВ "Агросервіс плюс"	$I_{EC} = 1,947 - 1,087I_{EC_M} + 0,226I_{EC_\Phi} - 0,719I_{EC_{TT}} + 0,025I_{EC_{OY}}$
Гранично припустима	ТОВ "Магазин Грузія" ТОВ "Чарівниця" ТОВ "ТФ "Марія" ПП "Нівея" ПП "Парус" ПП "Абсолют"	$I_{EC} = 0,460 + 0,547I_{EC_M} - 0,367I_{EC_\Phi} - 0,079I_{EC_{TT}} + 0,390I_{EC_{OY}}$
Кризова	ТОВ "Кольрабі" ТОВ "Кардинал" ТОВ "Тера"	$I_{EC} = 1,216 + 0,247I_{EC_M} - 0,058I_{EC_\Phi} - 0,596I_{EC_{TT}} - 0,767I_{EC_{OY}}$

Таким чином, моделювання рівня економічної стійкості торговельних підприємств на основі кореляційно-регресійного аналізу дозволило визначити місце і роль кожного фактора у формуванні результативного показника і, як результат, – точніше обґрунтувати плани та управлінські рішення, об'єктивніше оцінити підсумки управління економічною стійкістю торговельних підприємств.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є формування підходів до підрахунку резервів підвищення рівня економічної стійкості на основі розроблених моделей прогнозування.

Література

1. Сергеева О.В. Особливості оцінювання економічної стійкості торговельного підприємства / О.В. Сергеева // Торговля і ринок України: Темат. зб. наук. пр. / [голов. ред. О.О. Шубін]. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2007. Вип. 23, т. 2 – 425 с. – ISBN 966-7634-06-X.
2. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін, Е.В. Негашев Е.В. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 208 с. – ISBN 5-16-000251-0.
3. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий : [монографія] / Василенко В.А. – К. : Центр учебной литературы, 2005. – ISBN 966-364-041-3.

Надійшла 12.05.2009